

O JEZIKU NAŠIH NOVINA

Ljudevit Jonke

Nema nikakve sumnje o tome, da su novine najčitanije štivo suvremenoga našeg čovjeka. Dok se knjige pojedinih pisaca štampaju u 5 do 10 tisuća primjeraka, a neke i u manjem broju, dotle se novine štampaju u 50 do 100 tisuća primjeraka. Svaki dan posežu ljudi za novinama, da se upoznaju s političkim, ekonomskim, kulturnim i sportskim novostima dana. Štaviše, ima velik broj ljudi, kojima su novine jedino štivo. Lijepa knjiga ograničena je na krug ljubitelja knjige, koji po broju znatno zaostaje za čitaocima novina. Sve nam to govori, kako su novine neobično važan faktor za kulturu jezika. Ako čitaoci svaki dan čitaju pravilno i lijepo napisane tekstove, ako se ti tekstovi odlikuju svježom i narodnom frazom bez nepotrebnih utjecaja stranih jezika, tada takvi novinski tekstovi vrše koristan utjecaj na svoje čitaoce i u jezičnom pogledu. Ono, što je odštampano, ono, što se često ponavlja, i nesvijesno prelazi na čitaoca i postepeno ulazi u njegov jezični repertoar. Djelovanje novinarskog jezika zaista je dalekosežno i djelotvorno.

Ali kao što je utjecaj novinarskoga jezika koristan, ako je taj jezik pravilan i lijep, tako on može biti i štetan, ako je novinarski jezik nepravilan i nagrđen. Zbog toga je potrebno od zgrade do zgrade pogledati, kakav je prilog naših novina u borbi za čistoću i pravilnost našega jezika. U nedalekoj našoj prošlosti, u početku dvadesetoga stoljeća, bilo je više na naše novinare, da nam kvare jezik. »Rijetki su naši novinari,« pisao je Nikola Andrić u svojem »Braniču jezika hrvatskoga« godine 1911., »koji su za cijelo to vrijeme pazili na čistoću jezika barem toliko, koliko se od naglosti njihova rada moglo iziskivati. Neki su u tom pogledu već toliko zastranili, da se mogu obilježiti kao primjeri zastrašivanja.« A i poslije Prvoga svjetskog rata tuži se na jezični kaos i anarhiju autor »Jezičnoga savjetnika« (1924) prof. Tomo Maretić ovim riječima: »Malo je naših književnika, a još je manje novinara, koji bi uzimali na um, da pisati dobro i pravilno svojim jezikom nije sasvim lak posao, da je to u neku ruku umeštvo, koje se ne rada s čovekom, nego se steče trudom i marljivošću. Vrlo mnogim našim piscima mrzak je taj trud te gaze nogama najobičnija i najvažnija jezična pravila, pa pošto ih dobro pogaze i jezik nagrde, onda govore: „Ovako treba pisati, kako mi pišemo, sve je drugo ludorija...“

S radošću možemo istaći, da je u tom pogledu poslije Drugog svjetskog rata bilo drugačije. Naši su novinari pravilno shvatili, da je njihova prva dužnost da pišu pravilnim i lijepim jezikom, pa su u okviru svojega Društva priređivali sastanke i tečajeve posvećene kulturi jezika. Osim toga svake su novine imale svoga jezičnog korektora, tako da se to povoljno

odrazilo na kvaliteti novinarskoga jezika. Ali zbog toga, što u novine pišu različiti pisci s različnim jezičnim znanjem i shvaćanjem, kao i zbog toga, što je novinarski rad brz i određena, kratka roka, dešava se, da novinarski jezik još uvijek nije na potrebnoj visini. Pored većeg broja članaka, koji su pisani pravilnim jezikom, nalazimo i članke, koji obiluju gramatičkim i pravopisnim pogreškama u tolikoj mjeri, da to upravo zabrinjuje i mora da potakne mjerodavne faktore, da poduzmu sve potrebno, kako bi se spriječilo širenje jezičnih pogrešaka i nepravilnosti u tako golemim razmjerima. Jedan dio novinara još uvijek možemo ubrojiti prema Maretiću u one, koji se ne trude da steknu jezično umještvu, ali i u one, koji nogama gaze najobičnija i najvažnija jezična pravila. No neka govore primjeri!

U »Vjesniku« od 4. V. 1952. čitamo rečenicu s kajkavskim poštokavljanim futuroom I.: Do kraja turnira možda *bude* (mj. *bit će*) ipak više publike. Isti pisac u istom članku ne preglasuje *o* u *e*, na pr. Odlika im je izvrsno čuvanje protivničkih igrača i savršeni skokovi pod *košom*. I dalje: Modele izradujemo iz vlastitog i *donešenog* (mj. *donesenog*) materijala... Od glagola *donesti, dovesti, ukrasti, izgristi* participi pasivni glase *donesen, dovezen, ukraden, izgrizen*, jer se tvore samo dodavanjem nastavka *-en*.

U »Borbi« od 4. V. 1952. nalazimo *h*, gdje mu nije mjesto: Čineći obratno, mi sebi ne koristimo, a ugledu zapadne dramske književnosti možemo samo *nahuditi*. I dalje: ... suvremena drama na Zapadu sve više postaje *beživotna* (mj. *beživotna*). I napokon: Zasada oni samo priznaju da su ušli u *ćorsokak* (mj. *ćor-sokak*).

U »Narodnom listu« od 1. V. 1952. dosta često čitamo nepravilnu pasivnu konstrukciju: *Tjera se hrvatske i slovenske franjevce* (mj. *tjeraju se hrv. i slov. franjevci*) iz samostana u Cresu, Pazinu i Piranu. Ili: Na taj se način *zadovoljilo školovane ljude* (mj. *zadovoljili su školovane ljude*). Ili: *Proletarijat se učilo*, da su ruska iskustva jedina iskustva... Ili: *Tu se jedinstvenu ideologiju najprije mislilo* stvoriti obožavanjem vladareve osobe. Našem jeziku više prija aktivni izričaj, ali ako ipak treba da dođe pasiv, uz njega mora biti subjekt u nominativu.

U novinama »Naprijed« od 23. V. 1952. nailazimo i na ove grube pogreške: To upoznavanje utoliko je *vrijednije* (mj. *vrednije*, jer kratki jat daje iza suglasnika *r* samo *e*), što je Hemingway upućen u ratne vještine. Ili: ... mi *bi se* (mj. *bismo se*) ovdje više pozabavili općim pitanjem obrade predmeta. Ili: *Obzirom* (mj. *S obzirom*) na *unutar stranačko* (mj. *unutrašnje stranačko*) stanje demokršćani su prisiljeni da nešto poduzmu. Ili: Pokupio sam nekoliko knjiga, strpao ih u kofar (mj. *kovčeg*) i *odputovao* (mj. *otputovao*) asimilacijom zvučnoga pred bezvučnim) u Krkonoše. Ili: ... makar je postojala mogućnost, da se *nju* (mj. *ona*), kao i mnoge druge radnice ovog poduzeća, *premjesti* u »Dunju«... Ili: Stajao sam turobno *neprimjetivši* (mj. *ne primjetivši*) da su se svijetla ugasila.

U »Slobodnoj Dalmaciji« od 29. VIII. 1952. ističemo ove pogreške: Donositi tim ljudima dva puta mjesečno živežne namirnice, drva za *ogrjev* (mj. *ogrjev* po 9. izdanju Boraničeva »Pravopisa«, odnosno *ogrev* po 10. izdanju), snabdjeti ih štampom... Ili: Kamion sa *kojim* je (mj. *kojim je*, instr. sredstva, a ne društva) upravljao Marko Ralica prevrnuo se niz jednu nizbrdicu. Ili: U renesansnoj palači izumrle plemićke porodice, *koju se mislilo* preurediti (mj. *koju su mislili*) za smještaj gradskog muzeja, prekrasno dvorište palače premazano je krečom. Ili: Optužena S. M. počela je *podkradati* (mj. *potkradati*) poduzeće još (mj. već) 1950. Ili: ...samo ako *ih* se pravilno *usmjeri i povede* (mj. *ako se pravilno usmjerē i povedu*).

U »Vjesniku u srijedu« od 17. IX. 1952. samo u jednom, i to osrednjem članku (»Grad ribiča usred Dunava«) nalazimo šesnaest pogrešaka u pisanju slova č. Već u samom naslovu članka riječ *ribič* piše se *ribiĉ*, i to se onda ponavlja još četrnaest puta. Riječi *ribiĉ*, *goniĉ*, *vodiĉ*, *braniĉ* znače vršioća radnje, a za takve se imenice služimo nastavkom *-iĉ*, što valja razlikovati od nastavka *-iĉ*, kojim označujemo nešto mlado (*golubiĉ*), maleno (*stoliĉ*) ili kakvo podrijetlo (*plemiĉ*). U istom članku čitamo i *obiĉno* umjesto *obiĉno*, *novosadski ribiĉi žive na jedan ugodan naĉin* mjesto *na ugodan naĉin*, a strana riječ *week-end* piše se nepravilno *weeckend*, da o zarezima i ne govorimo.

Neka nitko možda ne pomisli, da su to ujedno sve pogreške u spomenutim brojevima novina. Samo u nekoliko članaka spomenutog »Vjesnika« osim iznesenih pogrešaka nalazimo i ove: Grci su *od ukupno 41 postignutih koša* (mj. *od 41 postignutog koša*) 16 postigli iz slobodnog bacanja. Kako je, *ali*, (strašno, mj. *ali kako je*) bilo neprilike s informbirovskim zemljama, pozvane su druge. Počeli su da igraju bez elana i volje, *ni ne* (mj. *i ne*) pokušavajući da smanje razliku. U Istri je u *posljeratnom* (mj. *poslijeratnom* prema dugom jatu) vremenu zanemarena agrotehnika. Prvog lipnja počēt će *kino predstave* (mj. *kino-predstave*, odnosno *kinematografske predstave*) u ljetnom kinu. Gostovanje Zagrebaĉkog kazališta lutaka i velik interes (zarez!) koji su pokazala djeca, *ponukalo je* (mj. *ponukali su*) povjereništvo za prosvjetu... Smanjenje *prevoza* (mj. *prijevoza*) i poštanskih troškova. To bi nas *zabolilo* (mj. *zaboljelo*), da ne znamo (zarez!) od koga potjeĉe. U prvom od ova dva posljednja primjera imamo refleks dugoga jata, a u drugom kratkoga.

Tako isto u spomenutoj »Borbi« nalazimo i *predstavnika* i *pretstavnika*, *na oko* mj. *naoko*, *tim veća* mj. *to veća*, a u »Narodnom listu« *jednom rjeĉju* mj. *jednom rijeĉju*, *prvog triumfa* mj. *prvog trijumfa*, *najaĉa* (!) mj. *najjaĉa*. Vrlo neugodno djeluju sasvim samovoljna rastavljanja rijeĉi na slogove, na pr. u »Nar. listu«: *pos-tavio*, *kapitalis-tiĉkoga*, *katoliciz-ma*, *prih-vatljiv*; »Naprijed« ima *raskrs-nice* i sl.

Pitanje interpunkcije je najtugaljivije pitanje pismenosti naših novina. Normalno bi bilo, da se novine u Hrvatskoj drže u tom Boranićeva »Pravopisa«, kojim se služe naši književnici, naše škole i uredi. Jedan dio novina drži se u tom donekle Belićeva »Pravopisa«, pa tako narušava jedinstven izgled naših pravopisnih propisa, što onda pogoduje pravopisnoj mješavini i nediscipliniranosti. Posljedica toga je ta, da je u našim novinama teško naći članak, koji bi bio dosljedno napisan ili po Boranićevu ili po Belićevu »Pravopisu«. Razvilo se tako kod pisaca uvjerenje, da se zarez stavlja ondje, gdje pisac osjeća, da treba staviti zarez. Tako onda nema zareza ni ondje, gdje ga traže oba »Pravopisa«, a pojavljuje se i ondje, gdje mu uopće nema mjesta. Stoga na pr. u »Vjesniku« nalazimo ovakvu rečenicu: *Kad se analizira to pitanje (ovdje bi morao doći zarez po oba »Pravopisa«, a nema ga!) osnovno je da se utvrdi da je u razdoblju od preko 30 godina Italija provodila u tom kraju sistematsku politiku denacionalizacije slavenskog stanovništva.* (Ispred oba veznika da po Bor. »Pravopisu« treba staviti zarez!) Slično tome u spomenutom broju novina »Naprijed« čitamo ovo: *Kako bilo da bilo (zarez!) činjenica je (zarez!) da neofašističke snage u Italiji rastu konstantno. Ili: Razumijete li (zarez!) gospodine ambasadore?* I upravo je drastičan promjer postavljanja zareza po osjećanju pisca u »Narodnom listu« od 1. V.: *Kao jedna pojava u društvenome životu Evrope i svijeta, kršćanske su crkve u raznim svojim konkretnim oblicima, vršile onu ulogu, koja je bila određena uvjetima njihova postanka.* (Prva dva zareza sasvim su nepotrebna!) Stoga nije čudo, što u takvoj pravopisnoj mješavini u novinama »Naprijed« od 23. V. nalazimo čitav niz ovakvih pravopisnih nakaradnosti: *Dobar večer, gospodine ambasadore, o čemu razmišljate?, prilazi mi savjetnik ministarstva.* Zarez iza upitnika umjesto crtice!

Kad se dakle uzme sve to u obzir, izlazi odatle kao zaključak, da jezik naših novina ne zadovoljava, da je on još uvijek pun gramatičkih i pravopisnih pogrešaka, koje se nikako ne mogu opravdati. A kakvo li je djelovanje tih pogrešaka na čitaoce, kad se takve novine sa stotinu, dvjesto pogrešaka u jednom broju šire u 50 do 100 tisuća primjeraka! Grmimo u posljednje vrijeme mnogo na našu omladinu, da je nepismena, a mi odrasli nismo izvršili svoju dužnost u punoj mjeri. Naprotiv, svojom ravnodušnošću prema jezičnim nepravilnostima pomažemo širenje jezičnoga korova. Stvar se jamačno može popraviti samo tako, ako svi pisci postanu svijesni, da se samo trudom i marljivošću postaje dobar pisac, i ako svi lektori i korektori savjesno vrše svoj posao. Jasno je i shvatljivo, da se u tako užurbanom radu, kakav je novinarski, može gdje gdje provući i kakva gramatička i pravopisna pogreška, no tih pogrešaka — i tako grubih! — ipak ne smije biti u tolikom broju. Redakcije naših novina treba da o tom razmisle i da poduzmu sve potrebno, kako bi jezik naših novina bio pravilan, čist i lijep, kao što dolikuje ugledu naše štampe.

NEKI ETNICI U NOVOM IZDANJU »PRAVOPIISA«

Dalibor Brozović

U desetom izdanju Boranićeva »Pravopisa« (god. 1951., a isto tako i u devetom, god. 1947.) nalazi se nekoliko naziva za stanovničke gradova i gradića u Bosni i Hercegovini. Evo njihova niza:

Föča: Föčanin	Tüzia: Tüzlanin
Lívno: Lívňjanin	Zënica: Zëničanin
Trávnik: Trávničanin	Žëpče: Žëpčanin.

(Akcente sam sâm stavio, oni odgovaraju zeničkome govoru.)

Čuju se i ovi nazivi, ali sigurno nikada od samih stanovnika mjesta, o kojima je govor. Živio sam godine i godine u Zenici i odrastao u tome gradu, a ipak nisam nikada čuo od domaćeg čovjeka naziv »Zëničanin«. Pravi je oblik za ovih šest etnika: Föčäk, -áka, Lívňjäk, -áka, Trávňjäk, -áka, Tüzläk, -áka, Zëničäk, -áka, Žëpčäk, -áka. Etnici ženskih osoba nisu tako jednostavni. Glase: Föčänka, Lívänjka, Trávničänka, Tüzlänka, Zënička, Žëpčänka.

Etnikum tipa ääk-aäka imaju i mnoga druga mjesta: Břčkō, Dúvno, Kúpres, Krëšëvo, Ljúbuški, Väreš, Visokō, a ima ih vjerojatno još dosta, samo su to manja i slabije poznata naselja. Etnici glase:

Břčäk, Břčänka	Ljúbüšäk, Ljúbuška
Dúvňjäk, Dúvänjka	Varëšäk, Väreška
Krešëvljäk, Krëšëvka	Visočäk, Visočka.
Kuprëšäk, Kúpreška	

(Břčäk i Ljúbušäk zabilježeni su i u »Pravopisu«.)

Najzanimljiviji su ženski etnici. Neki su od njih paralelni muškome tipu ääk-aäka (Dúvänjka, Krëšëvka, Kúpreška, Lívänjka, Ljúbuška, Väreška, Visočka, Zënička), drugi bi zapravo bili par muškim etnicima na -janin (Břčänka, Föčänka, Trávničänka, Tüzlänka, Žëpčänka). Od šest etnika, navedenih u »Pravopisu« s oblikom na -janin, njih četvoro ima u ženskome rodu -janka, a od sedam etniká na -jäk, koje sam sâm dodao, samo jedan ima ženski rod na -janka. Prema tome bi se moglo zaključiti, da je za izbor oblika na -janin u »Pravopisu« bio odlučan ženski par etnika, a tome se možda protivi primjer »Břčäk«.

Ako pak ima primjera kao Tüzläk: Tüzlänka, ima i obratnih. Stōlac i Dōlac (kraj Travniča), gen. Stōca, Dōca — imaju doduše Stōčanin, Dōčanin, ali se žensko iz tih mjesta naziva Stōlačka, Dōlačka. Mora se još reći, da su nazivi Zënička, Lívänjka ili Väreška prave imenice. Zato u prvom padežu nema dužine, a u dativu je nastavak *i*, ne: *oj*, množina: Zëničkama, a ne: Zëničkim(a). Da se ne radi o pridjevu, vidi se najbolje iz primjera Lívänjka livan(j)skā.